

ANGOL – A KOMMUNIKÁCIÓ PÓTNYELVE Körkép az angol nyelv magyarországi oktatásáról és terjedéséről

Medgyes Péter

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Angol Tanárképző Központ

Bevezetés

Az idegen nyelvek használatát és elterjedtségét a világon mindenütt számtalan körülmény befolyásolja. Közvetlen politikai és gazdasági tényezők játsszák a döntő szerepet egy idegen nyelv előrenyomulásában vagy éppenséggel visszaszorulásában, ám az egyéni érdekeket sem szabad mellékes körülménynek tekinteni.

Nem szorul részletes magyarázatra, hogy az angol nyelv minek köszönheti az idegen nyelvek palettáján elfoglalt megkülönböztetett helyét. Tény azonban, hogy – akár a hermetikusan lezárt üregekbe is behatoló szaharai homok – az angol nyelv szinte minden ország helyi kultúrájába, mindennapjaiba beferkőzik. Bizonyos területekről kiúzi az anyanyelvet, másutt korlátozza használatát, miközben kitörölhetetlen nyomokat hagy annak szókincsén és mondatszerkezetén is.

Az angol a nemzetközi érintkezés világnyelve, sokféle és sokféle indulatokat kavarr. Egyes országok tárt karokkal fogadják, mások vegyes érzelmekkel vagy egyértelmű rosszállással küzdenek térhódítása ellen. Egyvalami azonban bizonyos: minden kormány – lehetőségeihez mérten – kénytelen tudatos nyelvpolitikát (*language policy*) folytatni, s ennek részeként foglalkoznia kell az idegen nyelvek, köztük az angol nyelv oktatásának kérdésével is. Az illetékes minisztériumok feladatai közé tartozik az iskolai nyelvoktatás megtervezése és felügyelete éppen úgy, mint az angol és egyfelől az anyanyelv, másfelől a többi idegen nyelv közötti viszony rendezése.

Ez a tanulmány az angol nyelv magyarországi előretörésének kérdéskörét elemzi. Két fő célt tűz maga elé. Egyrészt a statisztikai adatok tükrében szeretné áttekinteni a magyarországi nyelvoktatás és nyelvhasználat néhány aspektusát, különös tekintettel az angol nyelvre. Másrészt példák sorával igyekszik szemléltetni, miként hat az angol nyelv a hazai körülményekre és a magyar nyelvre.

Mellesleg szólva, a jelen nemigen kedvez a kérdéskör kutatójának, mert: (a) az adatok túlnyomórészt még a szocializmus időszakára vonatkoznak, s mára jórészt elvesztették érvényességüket; (b) a poszt-sztálinista kor hatásait máig érezzük; (c) a jelenkor változó, átmeneti állapotban van – olykor még a tendenciákat is nehéz felismerni.

Ugyanakkor a mai magyar valóság izgalmas kutatási feladatokat ígér, mivel a társadalmi, gazdasági és politikai szerkezet számos új fejleménye közvetlenül hat az idegen nyelvek használatára és oktatására, s szorosan összefügg e problémakörrel. Ez a tanulmány néhány ilyen összefüggésre igyekszik rámutatni.

A két világháború között

A második világháború kitöréséig, de voltaképpen egészen 1949-ig az angol nyelv csupán harmadik volt a német és a francia mögött, az idegen nyelvek rangsorában. Egyes korszakokban és társadalmi körökben mégis talán népszerűbb volt a másik kettőnél. Kivált a liberális beállítottságú polgárság taníttatta előszeretettel gyermekeit angolra, mert az angol nyelvű országokat tekintették a demokrácia bölcsőinek és zászlóvivőinek. A világszemléleti azonosuláshoz az a felismerés járult, hogy angolul beszélnek a két gazdasági és politikai nagyhatalomban: Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban.

Az angol nyelv magyarországi jelenlétét sok száz jövevényszó jelezte már ekkor is, amelyek főként a bank, a kereskedelem, a szórakoztató ipar és a sport világában vertek gyökeret. Ízelítőül íme néhány példa:

*gramophone, radio, telephone, pickup, ketchup, bus, trolley, sweater, pullover, fair play, football, tennis, start, finish, record, story, gag, jazz, girl, manager, gentleman, gentleman's agreement, lady, cowboy, gangster, detective, safe, gentry, self-made man, snob, lobby, business, strike, slum, lunch, sandwich, beef-steak, garden/coctail party, weekend, hotel, cigarette stb.*¹

1949 után

1949-ben, a második világháborút követő, kérészéletű demokráciát felszámolták. A vasfüggöny leeresztésével egyidejűleg az idegen nyelvek használatát – az orosz kivételével – gyakorlatilag betiltották. Ezzel egyidejűleg az orosz nyelv oktatását valamennyi iskolatípusban kötelezővé tették; az elkövetkező negyven évben minden iskolásra nyolc évi orosztanulás várt, azok pedig, akik főiskolákon és egyetemeken tanultak tovább, újabb két évet húztak rá.²

Az óraszámban is kifejezhető, hatalmas befektetés ellenére az oroszoktatás hatásfoka száználmasan alacsony volt: az 1980-as népszámlálás tanúsága szerint például a magyar lakosságnak alig 1,2%-a állította, hogy tud oroszul (Központi Statisztikai Hivatal, 1981).³

¹ Az angolból átvett szavakat azért hagyom meg az eredeti angol formájukban, mert a magyar helyesírás sokszor következetlen e tekintetben.

² Egy 1982-ben kelt, különös rendelet előbbre hozta és ezzel egy évvel megnyújtotta az orosztanulás időtartamát. Természetesen ennek hatására sem javultak az eredmények.

³ Mivel a felmérés egyéni bevalláson, nem pedig valaminő vizsgaeredményen alapul, a tényleges adatok gyaníthatóan ennél is alacsonyabbak.

Az 1960-as évektől kezdve, a kommunista diktatúra enyhülésének köszönhetően a nyugati nyelvek fokozatosan visszaszivárogtak az osztálytermekbe, ám a központilag szabályozott órakeret szűk korlátok közé szorította őket. Jellemző adat, hogy még a nyolcvanas években is csupán harmad annyi általános iskolás tanulhatott második idegen nyelvet, mint a harmincas években (Fülöp, 1984).

Ami az angol nyelvet illeti, siralmas volt az összkép. Az *International Association for the Evaluation of Education Achievement* (IEA) a hetvenes évek elején felmérést végzett tíz ország, köztük Magyarország részvételével. Az angolnyelv-oktatás határfokát vizsgáló felmérés alapján a 17–18 éves magyar fiatalok az európai lista végén kullogtak (Kádár és Fülöp, 1979, Kontra, 1981). 1980-ban a lakosság alig 1,1%-a állította magáról, hogy beszél angolul (Központi Statisztikai Hivatal, 1981). De még a kommunizmus utolsó évében, 1989-ben is az általános iskolai tanulók mindössze 3%-ának, míg a középiskolások 16,5%-ának adatott meg az angoltanulás lehetősége!

Nem mintha a többi idegen nyelv oktatása elérte volna az európai színvonalat. A hetvenes évek végén például a lakoságnak kevesebb mint 15%-a vallotta, hogy beszél valamilyen idegen nyelven (Terestyéni, 1980). Való igaz: a jéghegy csúcsát képező magyar tudóstársadalom nyelvtudása hízelgőbb képet mutatott. Egy 1989-ből származó reprezentatív felmérés szerint az átlagos magyar tudósnak nemzetközi viszonylatban sem kellett szégyenkeznie a nyelvtudása miatt. Ezen belül viszont meglehetősen kevesen beszéltek angolul (Medgyes és Kaplan, 1992).

Idővel a nyelvpedagógia képviselői is szóhoz jutottak. 1984-ben a Pedagógiai Szemle hasábjain egy éven át tartó eszmecsere folyt az idegennyelv-oktatás helyzetéről (Fülöp, 1984). Valamennyi hozzászóló egyetértett abban, hogy a magyar nyelvoktatás fellendülése csak gyökeres változtatásoktól remélhető. Egyes cikkírók alig burkoltan jelezték, hogy minden baj fő okozója az orosz nyelv egyeduralma (Bárdos, 1984; Medgyes, 1984).

A magyar társadalom a nyolcvanas évektől kezdve egyre szélesebbre tárta a kapukat Nyugat-Európa előtt. Ennek hatására az orosz nyelv hovatovább csak a közoktatásban számított első idegen nyelvnek, a mindennapi életben az angol és a német nyelv elsőbbsége vitathatatlaná vált.

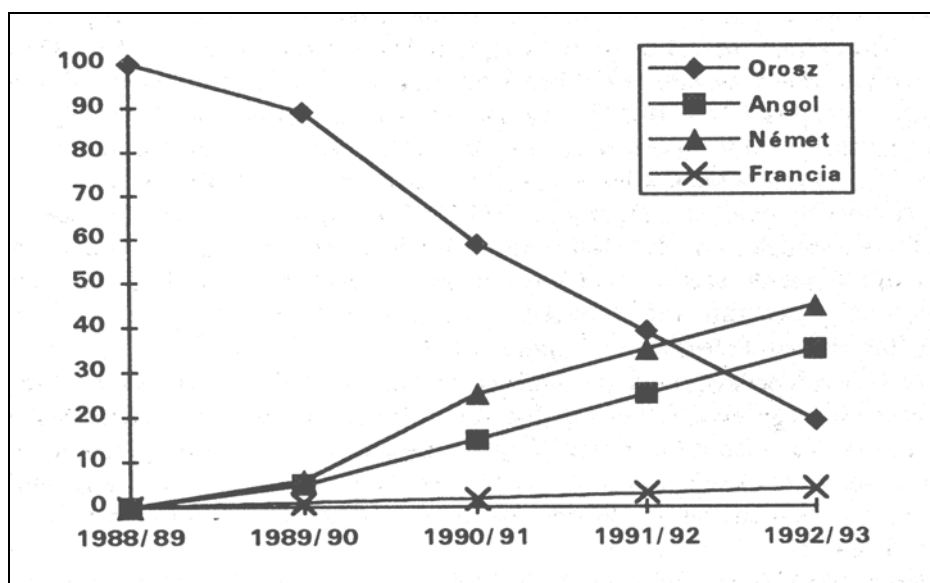
1989 után

A rendszerváltás egyik első vívmányaként, 1989 őszén eltörölték az orosz nyelv kötelező jellegét. Azóta a tanulók szabadon választhatnak idegen nyelveket – feltéve, hogy elegendő számú nyelvtanár áll rendelkezésre az iskolában.

Az 1989–90-es tanév a felfokozott várakozások jegyében telt el. Gyerekek, szülők, iskolaigazgatók és tanárok egyaránt szép reményeket fűztek a szabad nyelvválasztáshoz, ám csakhamar beborult fölöttük az ég. Az alábbiakban e csalódottság okaira keresek magyarázatot.

Hol tanulhatunk angolul?

A tanulás legkézenfekvőbb színtere az iskola. Az alábbi ábrák (1–4. ábra) az idegen nyelvek iskolatípusok szerinti megoszlását mutatják az elmúlt négy tanév tükrében (Művelődési Minisztérium, 1989, 1990; Művelődési és Közoktatási Minisztérium, 1991, 1992, 1993).

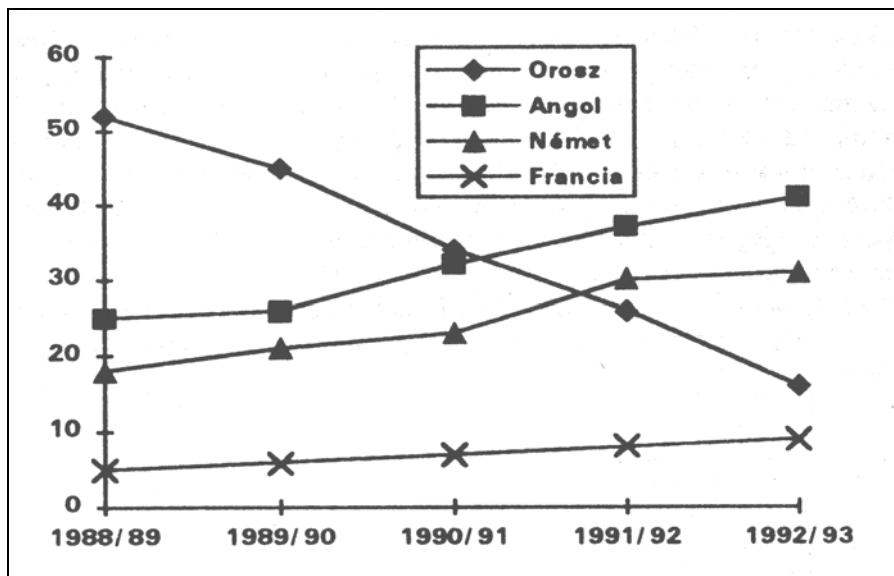
1. ábra

Általános iskola: az idegen nyelvek megoszlása, a nyelvtanulók százalékában kifejezve⁴

A grafikonon jól látható, hogy az általános iskolában az angol és a német nyelvet tanulók aránya évről-évre látványosan növekszik az oroszul tanulók rovására. A görbék íve alighanem még meredekebb lenne, ha a közoktatásban nem lépett volna fel akut angol- és némettanár-hiány. Mivel a ranglétra egyik alsó fokán az általános iskolák állnak, a tanárhiány is mindenekelőtt őket sújtja. Ennek következtében, négy évvel az orosznyelv-oktatás alkonya után – paradox módon – még mindig gyerekek ezrei küszködnek az orosz nyelvvel.

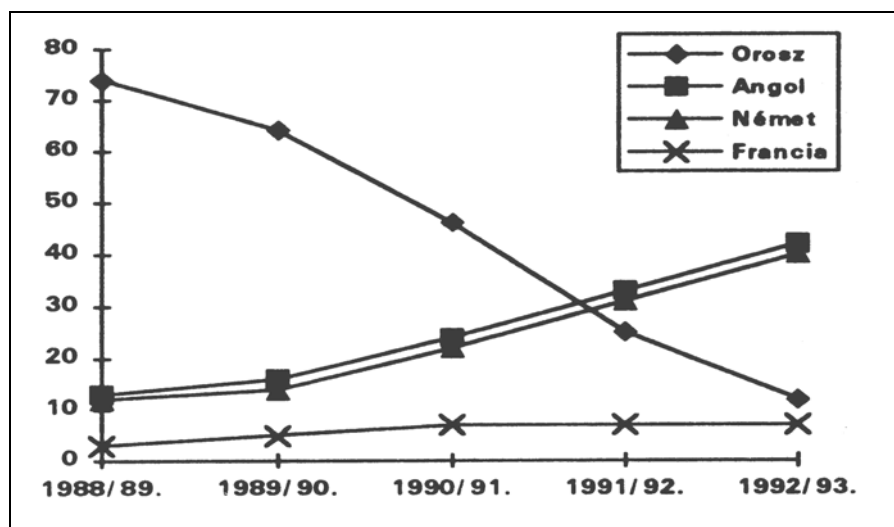
⁴ Az általános iskolában továbbra is egy idegen nyelv tanulása kötelező. A grafikon figyelmen kívül hagyja azt a törpe kisebbséget, akik második idegen nyelvet is tanulnak.

Angol – a kommunikáció pótnyelve

2. ábra

Gimnázium: az idegen nyelvek megoszlása, a nyelvtanulók százalékában kifejezve

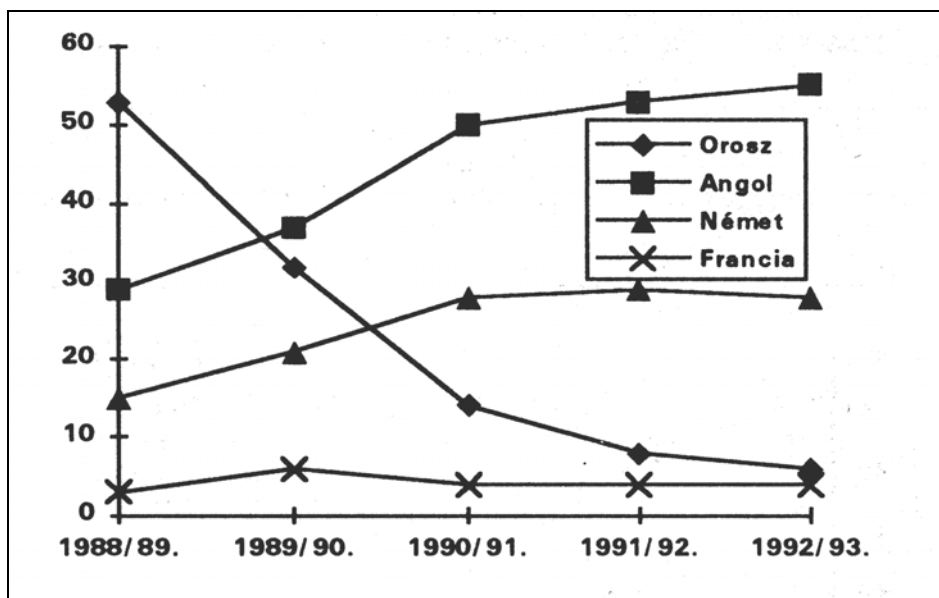
3. ábra

Szakközépiskola: az idegen nyelvek megoszlása, a nyelvtanulók százalékában kifejezve

A gimnáziumban, ahol hagyományosan két idegen nyelv tanulását írja elő a tanterv, a görbék kevésbé meredeken ugyan, de az általános iskolához hasonló tendenciát mutatnak. Mellesleg az 1991–92-es tanévben haladta meg először az angolul és németül tanulók száma az oroszul tanulókéét. Ez nyilvánvalóan annak is köszönhető, hogy a gimnáziumokban több angol- és némettanár dolgozik, mint az általános iskolákban.

A gimnáziumok fő gondja az alacsony óraszám. Viszonylag kevés iskolában folyik emelt szintű nyelvoktatás, s még kevesebb iskola kapcsolódott be a kéttannyelvű képzésbe. Pedig az idegen nyelvű tantárgyoktatás eredményességét a hazai kutatási eredmények is igazolni látszanak (Duff, 1991; Vámos, 1992).

A szakközépiskolákban, ahol típusuktól függően egy vagy két idegen nyelv tanulása kötelező, az angol és a német nyelv előrenyomulása a gimnáziumokénál is látványosabb.

4. ábra

Felsőoktatás: az idegen nyelvek megoszlása, a nyelvtanulók százalékában kifejezve

A nyolcvanas években az orosz nyelv kötelező jellegét – a feltűnést kerülve – egyre több felsőoktatási intézményben feloldották; az 1989-es rendszerváltás csupán felgyorsította ezt a folyamatot. Ma már többen tanulnak angolul, mint a többi idegen nyelven együttvéve. E mögött alighanem az a felismerés áll, hogy az angol lett a tudomány és kutatás világnyelve.

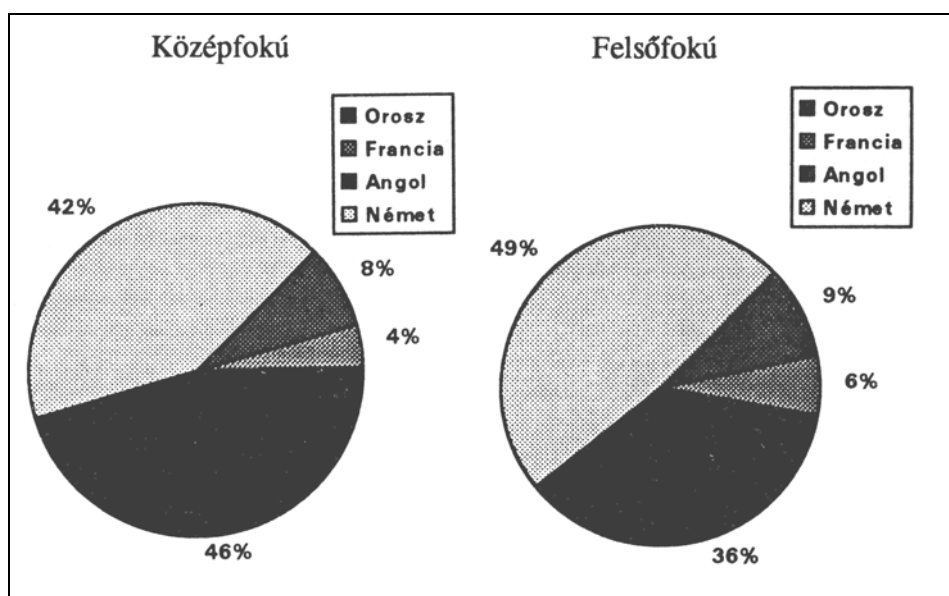
Az állami oktatást mintegy kiegészíti a különféle jogi és szervezeti formában működő *nyelviskola-hálózat*. Az első nyelviskolák a nyolcvanas években jöttek létre, s ekkor a kereslet jóval meghaladta a kínálatot. Ennek nyomán az iskolák megerősödtek, számuk

folyamatosan nőtt (Dörnyei és Medgyes 1987). Újabban nehéz idők köszöntöttek a mintegy 250 nyelviskolára: élesedik a piaci verseny, az infláció nyomán emelkednek a tandíjak, a beiratkozók száma csökken.

Hol vizsgáztatunk angolból?

A nyelvvizsgáztatás jogát évtizedek óta az Állami Nyelvvizsga Bizottság gyakorolja. Noha egyeduralma az utóbbi időben mintha megingott volna, jelenleg is a „Rigó utca” a hazai nyelvvizsgáztatás fellegvára. Tanfolyamokat tart, követelményeket ír elő, tesztek készit, vizsgáztat, bizonyítványokat oszt.

A hetvenes és nyolcvanas években az állami nyelvvizsga rendszere időről-időre módosult (Bárdos, 1986). Részben válaszul a heves bírálatokra (Dörnyei, 1987; Dörnyei és Tóth 1987), legutóbb 1991-ben hajtottak végre jelentős átalakításokat (Szentiványi, 1990). Az új rendszer, amely a korábnál nagyobb súlyt helyez a kommunikatív készségekre, igyekszik lépést tartani a Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban elfogadott nyelvvizsga-követelményekkel.

5. ábra

Az idegen nyelvek megoszlása, a sikeres vizsgák százalékában kifejezve

1992-ben, a négy fő idegen nyelvből középfokon kb. 16 000, felsőfokon pedig kb. 1900 jelentkező vizsgázott sikeresen. Magyarország lakosságához és az ország idegen-

nyelvi igényéhez viszonyítva ez a szám roppant alacsonynak tűnik. Az 5. ábra a sikeres nyelvvizsgák arányát mutatja a négy nyelv viszonylatában (Állami Nyelvvizsga Bizottság, 1993).

Noha a német továbbra is az élen halad a felsőfokú vizsgaeredmények tekintetében, az angol növekvő szerepét igazolja a sikeres vizsgázók számának folyamatos emelkedése az elmúlt hat év során. A relatív fejlődés ellenére, a pusztán számok elkeserítően alacsonyak (Állami Nyelvvizsga Bizottság, 1993).

1. táblázat. A sikeresen nyelvvizsgázók száma angolból

	középfokú	felsőfokú
1986	3082	173
1988	5781	476
1992	7332	694

Miért tanulunk angolul?

Magyarországon boldog-boldogtalan angolul tanul manapság. Az angoltudás iránti vágy – különösen az értelmiség körében – úgyszólván hisztérikus méreteket öltött.⁵ Valljuk be, az emberek többsége nem elsősorban tudásszomjból és nem is a nyelv szépsége, hajlékonysága miatt tanul angolul. Gyaníthatóan sokkal praktikusabb célok vezérik őket.

Felnőttek esetében ilyen konkrét hajtóerő például a nyelvvizsga, amelynek letétele egzisztenciális előnyökkel kecsegtet: jobb állás, magasabb fizetés, ösztöndíjak, a tudományos fokozatok elnyeréséhez vezető lépcsőfok, felmentés középiskolai és felsőoktatási vizsgakötelezettség alól, pluszpontok a felvételi vizsgákon stb. (Dörnyei, 1992).

Se szeri, se száma az álláshirdetéseknél, amelyek az angoltudást a felvétel alapfeltételeként jelölik meg:

„Ha Ön még alig múlt 30 éves és jól beszél angolul...”

„Angol nyelvű szakmai életrajzát az alábbi címen várjuk...”

A jelentkezőktől nyelvvizsga-bizonyítványt várnak, s mind gyakrabban felvételi beszélgetésen győződnek meg az angol nyelvi beszédkészségükről.

Úgy tűnik, a nyelvtudás a szakmai érvényesülés egyik kulcsa. Ezt a feltevést igazolják *Petzold* felmérésének eredményei is. Az amerikai kutató két éven át azt vizsgálta,

⁵ Az angoltanulás más földrészekén is tömegmértetű. Kínában például, amikor először vetítették a *Follow Me* című BBC videós nyelvlecke-sorozatot, százmilliók kuporogtak a képernyő előtt (Bryson, 1990).

milyen szerepet játszik az angol nyelv a mai magyar társadalom életében, s miként lehetne ennek alapján a nyelvtanítás színvonalát emelni (Petzold, 1993).

2. táblázat. Az angol nyelv hasznossága Magyarországon (N=92. Petzold, 1993)

3,03	Nem szeretek angolul tanulni.
2,76	A jó állás megszerzéséhez nagyobb szükségem van a nyelvvizsgára, mint arra, hogy magas szinten tudjak angolul.
2,74	Magyarországon az angoltudás többet ér a némettudásnál. (Megjegyzés: „Nem igaz, mert évről-évre sok német jár Magyarországon.”)
2,73	Az angol nyelv mindenki számára fontos, kivéve a fizikai munkásokat. (Megjegyzés: „Nekik is fontos!”)
2,63	Sokan irigyelnek az angoltudásomért. (Megjegyzés: „Sajnos nem tudok angolul.”)
2,45	Túlértékeljük az angoltudás jelentőségét.
2,44	A munkaadók többre értékelik a nyelvvizsga-papírt, mint a tényleges nyelvtudást. (Megjegyzés: „A múltban így volt – ma már nem egészen.”)
2,40	A fiatalok boldogulásához fontosabb az angol, mint az idősebbekéhez.
2,36	Ha jól beszélek angolul, mindegy, megvan-e a nyelvvizsgám vagy nincs.
2,30	Az angol a budapestiek számára éppen olyan fontos, mint a vidékiek számára.
2,21	Minden magyar embernek tanulnia kellene angolul. (Megjegyzés: „És minden magyarnak tudnia kellene magyarul is”; „A magyaroknak – az angolon kívül – más nyelvekre is szükségük van.”)
1,98	Ma csak az tehet szert hatalomra és befolyásra Magyarországon, aki tud angolul.
1,96	Minden magyar gyereknek tanulnia kellene angolul. (Megjegyzés: „És még legalább németül.”)

Petzold 92 felnőtt nyelviskolai tanulót interjúvolt meg kérdőíves módszerrel. Az egyik kérdés arra vonatkozott, ki mit tekint a nyelvtanulás fő indítékának; a válaszadók több lehetőség közül választhattak. A felsorolt hat szakmai indok közül – meglepő módon – csak egy került a gyakorisági lista élmezőnyébe. Ez arra utal, hogy az emberek nem csupán – sokszor nem is elsősorban – a jobb állás reményében tanulnak angolul.⁶

Minek tulajdonítható a nyelvtanulási láz? *Petzold* kérdőívének utolsó pontja az angol nyelvhez és nyelvtanuláshoz való viszonyt vizsgálta 13 kijelentés segítségével. A válaszadók négy lehetőség közül választhattak: „Teljesen egyetértek”, „Egyetértek”, „Nem értek egyet” és „Egyáltalán nem értek egyet”. A középárányokat tekintve, a 4,0 teljes egyet nem értést, a 2,5 semlegességet, az 1,0 pedig teljes egyetértést fejez ki. A kialakult rangsort a 2. táblázat mutatja be.

Egy másik átfogó felmérés a 13–14 éves magyar gyerekek idegennyelvi attitűdjeiről igyekszik képet nyerni (*Clément és Dörnyei*, 1993). Az alábbi adatokat egy 198 budapesti tanulóval készített próbafelmérésből merítettem.

3. táblázat. Más országok és emberek értékelése, középértékekben kifejezve ($N=198$)

Kérdés	Franciaország	Anglia	Oroszország	Németország	USA
Mennyire szeretnél ezekbe az országokba utazni?	4,53	4,58	2,61	4,11	4,69
Mennyire tetszenek az ezekben az országokban készült filmek?	3,82	4,03	2,06	3,93	4,74
Mennyire szimpatikusak neked ezeknek az országoknak a lakói?	3,98	4,19	2,83	3,76	4,17
Milyen gyakran találkozol külföldiekkel ezekből az országokból?	2,54	3,06	2,12	3,69	3,07

⁶ Az amúgy kritikus szemű *Petzold* egy helyütt megjegyzi: „Magyarország legnagyobb erénye az, hogy a tanulók sokkal lelkesebben foglalkoznak az angol nyelvvel, mint a már egykedvűvé vált nyugat-európaiak”.

A gyerekeknek többek között meg kellett nevezniük, hogy a négy „nagy” idegen nyelv közül melyiket kedvelik a leginkább. Az öt pontos skála a „nagyon” (5 pont) és az „egyáltalán nem” (1 pont) között húzódott. A középértékek alapján az angol bizonyult a kedvenc nyelvnek (4,36), követte a francia (3,53), a német (3,42) és az orosz (1,90). A nyelvek fontossági sorrendjében is az angol került az élre (4,94), sorrendben követte a német (4,56), a francia (3,83) és az orosz (2,68).

Clément és Dörnyei ugyanezt az öt pontos skálát alkalmazta további négy kérdésre vonatkozóan is (3. táblázat).

Amint a táblázatból kitűnik, a tetszési indexeket a két angol nyelvű ország vezeti. Az angol iránt megnyilvánuló vonzalom azonban nem vakítja el a gyerekeket annyira, hogy ne látnák: leggyakrabban német nyelvű turisták látogatnak Budapestre.

Más szempontból lehet érdekes a következő kérdés: „Minél többet tanulok egy idegen nyelvet, annál jobban félek, hogy elveszítem a magyar voltomat.” A gyerekek az „Egyáltalán nem igaz” (1 pont) és a „Teljesen igaz” (5 pont) között osztályozhattak. Az 1,09-es átlagérték azt jelzi, hogy a magyar tinédzserek csöppet sem tartanak a magyarságtudatuk elvesztésétől, ellentétben számos pedagógus és politikus aggodalmával.⁷

Hogyan pótolhatók a hiányzó angoltanárok?

Egyes minisztériumi becslések szerint, a közoktatás mintegy 15 000-rel óhajtja növelni az angol- és némettanárok számát a következő tíz évben. Jelenleg azonban nem-hogy szaporodnék, hanem inkább csökken a két legnépszerűbb nyelvet oktató tanárok száma az üzleti élet, a külkereskedelem, az idegenforgalom, a bankok és főként a magán nyelvviskolák elszívó hatása nyomán.

Ezt ellensúlyozandó, az iskolaigazgatók és a szülők (már akik megtehetik) olyan áron is hajlandók megtartani az angol- és némettanáraikat, illetve újakat toborozni a távozó helyébe, hogy a szokásosnál jóval magasabb óradíjakat fizetnek nekik. Ezzel párhuzamosan arra ösztönzik az oroszstanárokat, hogy képezzék át magukat angol- és némettanárokká. Sokféle képzés nélküli oktatót alkalmaznak kényszerűségből, sokszor olyanokat is, akiknek még nyelvvizsgájuk sincsen.

Ennek kapcsán két, viszonylag újszerű kezdeményezés érdemel külön említést. Az egyik az *orosztanárok átképzési programja*, a másik a *három éves nyelvtanár-képző program*.

Az oroszstanároknak 1990 óta nyílik lehetőségük arra, hogy angol- illetve némettanárrá képezzék át magukat. A program két lépcsőben valósul meg. Az elsőben önkéntes alapon, állami támogatással nyelvtanfolyamokra iratkozhatnak be, melynek végén nyelvvizsgát tesznek a választott nyelvből. Ezt követően jelentkezhetnek valamelyik egyetemre vagy főiskolára. Sikeres felvételi esetén három év alatt, speciális tanterv szerint

⁷ Sokszor botlottam olyan hiedelembe is, mely szerint az idegen nyelvek tanulása gátolná az anyanyelvi kompetencia fejlődését. Így például egy nemrégiben végzett felmérés alapján az iskolák 48,5%-a vélekedik úgy, hogy nem volna szabad kötelezően előírni az idegennyelv-tanulást azok számára, akiknek a magyarral is meggyűlik a bajuk (*Szebenyi*, 1991).

rint haladva, angol vagy német szakos diplomához jutnak. Az 1992/93-as tanévben mintegy 1000 orosz tanár élt az átképzés lehetőségével.

Csak hogy a résztvevőket a kormány nyújtotta szubvenció sem boldogítja. Több-kevesebb tanári tapasztalattal a hátuk mögött, sokan családayaként kénytelenek heti két délutánt iskolapadban tölteni, otthon magolni, kínlódni, majd vizsgázni. Ám a leginkább az keseríti el őket, hogy erőfeszítéseik ellenére aligha válik belőlük kiváló angol- német-tanár.⁸

A másik kezdeményezéssel kapcsolatban, előljáróban említem, hogy az egyetemeken hagyományosan öt év, a főiskolákon pedig négy év a nyelvtanár-képzés időtartama. Mindkét oktatási formát inkább az elméleti-filológiai, semmint a gyakorlati-szakmai képzés jellemzi.

A hirtelen megnövekedett tanárihiány sürgetően vetette fel egy praktikus és intenzív képzési forma létrehozásának a szükségességét. Ennek nyomán, 1990-ben létrejött az Angol Tanárképző Központ és annak német megfelelője. Mindkét intézmény az Eötvös Loránd Tudományegyetem önálló tanszékeként kezdte meg működését, speciális kurikulum és tanterv alapján.⁹ A képzés főiskolai végzettséget nyújt, megnevezése: „általános és középiskolai angol (illetve német) szakos tanár”. Időközben hasonló központok nyíltak több vidéki egyetemen és főiskolán is.

Az ELTE Angol Tanárképző Központja az elmúlt három év során afféle országos műhellyé vált: élve a hazai és külföldi támogatás nyújtotta lehetőségekkel, nyelvpedagógiai kísérleteket folytat a tanárképzés egésze, ezen belül mindenekelőtt a tanítási gyakorlat, a vezetőtanár-képzés, a tanterv-készítés valamint az értékelés terén (*Griffiths*, 1993, *Bodóczy* és *Malderez*, 1993). Megítélésem szerint az itt folyó munka termékenyítő hatással van a hagyományos képzési rendet követő tanszékekre és közvetve az egész magyar idegennyelv-oktatásra is.

Mekkora támogatást kap a nyelvoktatás?

A két fent ismertetett program is jelzi, hogy a magyar társadalom nemcsak felismerte a nyelvtudás jelentőségét, hanem tesz is az idegennyelv-oktatás fejlesztése érdekében. Ezzel összhangban a kormány jelentős összegeket fektet az idegennyelv-oktatásba. Számos kezdeményezés megvalósulását azonban lassítja az a körülmény, hogy a döntéshozó testületekben kevés a nyelvoktatási szakember és kezdetleges az ügyintézés.

A közvetlen magyar támogatáson túlmenően számos külföldről származó pénzforrás áll rendelkezésre. Az elsők között érdemel említést a *British Council*, amely 1992/93-ban ötször annyit költött az angolnyelv-oktatás támogatására, mint 1989/90-ben. A hagyományos feladatokon túlmenően, mint amilyen a hazai és angliai tanár-továbbképzés,

⁸ Mutatis mutandis: az ötvenes évek elején sok ezer nyelvtanár képezte át magát orosz tanárrá. Azt mesélik, hogy a legtöbbjük csupán egy-két leckével járt előrébb a tanítványainál. Most ugyanaz a képlet, csak ellenkező előjellel.

⁹ Azóta a Német Tanárképző Központ két tanszékké szakadt, a Germanisztikai Intézet kebelében, de ez a szerkezetváltás magának a három éves programnak a folytatását nem befolyásolta.

a British Council a három éves képzést is jelentős anyagi és szakmai támogatásban részesíti az *English Language Teacher Supply Programme* keretében.

Amerikai részről a *United States Information Service* (USIS) önálló irodát nyitott a fővárosban abból a célból, hogy hozzáférhetővé tegyen amerikai angol nyelvoktatási anyagokat, és a korábinál több amerikai tanárt hozzon Magyarországra. 1990 óta az amerikai kormány által működtetett *Békeszolgalat* (Peace Corps) mintegy száz önkéntessel képviselteti magát; az ő jelenlétük különösen a kisebb magyar településeken üdvöztető.

Vitathatatlan tény, hogy a magyar nyelvoktatás fő támogatója a *Világbank* (World Bank). A „Felzárkózás Európához” (Catching Up With Europe) alap felsőoktatási komponense – hosszúlejáratú kölcsön formájában – 12 millió dolláros kölcsönrel járul hozzá a magyar idegennyelv-oktatás fejlesztéséhez. Maximálisan egy millió dollár erejéig bármely nyelvoktatással, nyelvtanár-képzéssel foglalkozó intézmény pályázhat, amennyiben eleget tesz a kiírási feltételeknek.

A magánalapítványok közül a legbőkezűbb mecénás a *Soros Alapítvány*, amelynek jóvoltából 1987 óta sokszáz angoltanár vehetett részt amerikai továbbképzésen, jutott sokszorosítógéphez stb.

Hányan beszélnek angolul?

A 4. táblázat számokkal illusztrálja a magyar lakosság idegennyelvi tudását az elmúlt ötven évben (Központi Statisztikai Hivatal, 1992).

4. táblázat. A magyar lakosság idegennyelv-tudása saját megítélése szerint (ezekben kifejezve)

	1941	1949	1960	1980	1990
angol	52	38	43	114	229
francia *	73	48	46	–	53
német	1058	401	482	372	453
orosz	15	36	69	131	157

* Az 1980-as adatok nem jelzik a franciául beszélők számát.

A táblázatból kitűnik, hogy továbbra is a német a legtöbbször által beszélt idegennyelv Magyarországon, részben a számottevő német kisebbség, részben a két legbefolyásosabb német nyelvű ország, Németország és Ausztria közelsége miatt. A négy évtizedes szovjet megszállás alatt az oroszul beszélők száma lassú ütemben növekedett ugyan, de az orosz mégsem vált *de facto* „első” idegen nyelvvé. Ami a francia nyelvet illeti, a háború előtt elfoglalt második helyről a negyedik helyre csúszott vissza. Az angol viszont két-

ségekívül látványosan előretört: hosszas stagnálás után (1941–1960) az angolul beszélők száma megháromszorozódott (1960–1980), majd megkétszereződött (1980–1990).

Összességében, a magyar lakosság 4,4%-a beszél németül, 2,2%-a angolul, 1,5%-a oroszul és 0,5%-a franciául. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy mi magyarok bizony „idegennyelvi analfabéták” vagyunk (*Köllő*, 1978), kivált ha tekintetbe vesszük, hogy (a) a fenti adatok nem a tényleges, hanem a *vélt* nyelvtudást tükrözik, (b) a magyar nyelvnek a nemzetközi kommunikációban játszott szerepe elenyésző, (c) világviszonylatban egyre növekszik az idegen nyelveket tudók iránti kereslet.

Petzold (1993) kutatási eredményei vigasztalan képet festenek: kevés magyar ember tud idegen nyelveken, s még a szolgáltató iparban dolgozók többsége is jobbára csak elemi szinten beszél angolul. *Petzold* megjegyzi, hogy „valószínűleg nem az utcai populáció képezi az angolul beszélők legfontosabb és legszélesebb rétegét”, hanem az értelmiség és az értelmiségi családból származó gyermekek. Ezt a feltevést támasztják alá a magyar tudósokról készített felmérés adatai is (*Medgyes és Kaplan*, 1992).

Az angol nyelv jelenléte Magyarországon

Bármerre járunk is, előbb vagy utóbb belebotlunk az angol nyelvbe. Budapest utcáit nemcsak ebürülék piszkítja, hanem angol nyelvű, esetleg angol-magyar hibrid nyelvű feliratok, cégtáblák, plakátok és falfirkák is. Ez csak a turistáknak jelenthet megkönynyebbülést, akik számára a magyar nyelv megfejthetetlen talány.

A gyalogos ember filozófiai és politikai ihletésű falfirkák (*No hope, no fear; ... is a pig – beat him*), a popzenét és a divatot hirdető plakátok (*I love your smile; Original Levi's store*), valamint a szerelem különböző árnyalatait átszövő utalások között válogathat (*I love your smile; A question of lust; Dolce Vita – topless bar – the best bar in Budapest; Fuck*).

A hibrid angol nyelv a mindennapi magyar nyelvhasználatba is betört, s különösen a fiatalok körében terjed (*Sorry* vagyok; Ma nem vagyok valami *happy*; Heló; Helóztok). A fertőzés persze különösen a tudományban, a modern technikában, az üzleti életben, a kereskedelemben, a divatban és a popkultúrában terjed. Íme egy röpke lista:

joint venture, high-tech, up-to-date, baby-sitter, hamburger, double cheeseburger, hi-fi, hard-disk, floppy, notebook, make-up, leggings, topless, marketing, holding, authorised dealer, body art, showman, team, teamwork, public relations/PR, trend, updat, brainstorming, tuner, winchester, drive, joystick, monitor, desktop, scanner, teletext, microchip, mini, thriller, disco, skinhead, farmershort, outfit, x-large, styling, jogging stb.¹⁰

A jövevényszavak és -kifejezések kiejtését illetően észrevehető a bizonytalanság. Így például magyar megfelelő híján átvettük ugyan a *know-how*-t, csak éppen nem tudjuk ki-

¹⁰ „A jövevényszavak számát a mai japán nyelvben mintegy 20000-re becslik. Nem minden élc nélkül mondta valaki, hogy ha minden angolból átvett szóért használati díjat fizetnénk a japánokkal, a kereskedelmi aktívumuk egyszeriben passzívba lendülne át” (*Bryson*, 1990. 179. o.).

ejteni. A vájtfülbűbek megőrizték az eredeti ejtést: [n uhau], a közember inkább magyarosan ejti: [nóhó], sőt [knóhó]. A *franchise* vagy a *design* kiejtéséről is megoszlanak a vélemények, a *licence*-t pedig mindenki másképpen ejti: [laiszensz], [licensz], [liszensz], [licenc] stb.¹¹

A helyesírásban sem kisebb a zűrzavar. Melyik rendszert kövessük az angol szavak írásában: az angolt vagy a magyart? Hogyan írjuk ezt a szót: *computer*, *komputer* vagy *kompjűter*? Egyesek szerint használjuk inkább a *számítógép*-et, ha egyszer van rá magyar szavunk. Csakhogy a két rokonértelmű szó nem teljesen fedi egymást – hiszen nem létezik két azonos jelentésű szó.

Előfordul, hogy a közös gyökerű latin szó kínálkozik áthidaló megoldásnak. –gy az angol *project* [prod ekt] és a magyarosított *projekt* vagy *prodzsekt* helyett használjuk a latin *projektum*-ot – ajánlják egyesek. Ugyan miért lenne a latin változat üdvözítőbb az angolnál? Hasonlóképpen, mi legyen az *image*-dzsel, amely egyszerre létezik angol szóként [imid], franciaként [imázs] és latinként [imágó] a magyar köznyelvben – nem beszélve a *képmás*-ról illetve *hasonmás*-ról.

Lássunk még néhány példát! Hogyan ejtsük illetve írjuk: *performance* vagy *performansz*, *talk-show* vagy *tóksó*, *slogan* vagy *szlogen*, *teenager* vagy *tinédzser*, *leasing* vagy *lizing*, *discount* vagy *diszkont*? Továbbá vajon a magyar ejtés illetve írás nem változtatja-e meg, nem szűkíti vagy tágítja az angol eredeti jelentésmezijét? Mert ha igen, egyiket sem volna szabad száműzni a szókincsünkéből.¹²

Az összetett szavakban az angol és a magyar nyelv keresztül-kasul hat egymásra. A hajdanvolt szatírok, khimérák és háрпиák helyét szószörnyek vették át, különösen a „pop-sajtó” hasábjain. Ilyen például a *biker-szerelés*, *shrink-to-fit cucc*, *punk rapszódia*, *hard-core pornó*, *undeground tehetség*, *top-táncosnő*, *ready-made szellem*, *friss-pack csomagolás (!)*, *divatt-rend (!!)* stb.

A keveréknyelv a morfológiát és a szintaxist is érinti. Az egyik plakáton egy hiányos öltözékű hölgy látható, alatta a szöveg: „–gy is *cute*”, majd a következő plakáton az időközben pompás ruhába bújt hölgyet ez a megjegyzés értékeli: „De így még *cute*-abb”.

Az „egy kis *heavy*-tés” vagy a „*dance*-os kedvemben vagyok”, a „*Book*-oltál már jegyet?” vagy a „*Check*-öljünk be”, a „*Save*-old a szöveget” vagy a „*Delete*-old az utolsó *paragraph*-ot” – és az ehhez hasonló hibridek bizonyos szubkultúrákban és szakmákban feltartóztatlanul terjednek.¹³

¹¹ A franciák már régen nem csinálnak nagy ügyet a kiejtésből: következetesen a francia hangrend alapján ejtik az angol szavakat – vajon nem volna ésszerű követnünk az ő példájukat?

¹² A *száműzés*-t természetesen metaforikusan értem, hiszen a nyelvhasználatot rendeleti úton úgyszemint lehet jelentős mértékben befolyásolni.

¹³ Az alábbi csokrot – stílszerűen fogalmazva – egy „tinédzser-magazin” egyetlen számából válogattam össze: *A catsuit jól áll, ha slim vagy. Felveszed az új, szexis bodydat? Egy all-star LP-t készit. Trance a trend. Ez szimpi lemez, határozott koncert feelinggel nagyon heavy. Ropogatni való chipset kínálhatsz ketchup, chili vagy koktél-szósszal. Alagút, lepusztult New York-i slum-fertály, rap-együttesek kedvenc ambiance-a. Paródiája annak a világnak, amelyben a horror, a thriller, a road movie, az action film, a love story-k mindennél rafináltabb montázsait láthattuk. Hát Charles szintén szeret valakit, Camilla Parker-Bowlest, aki évek óta a girlfriendje. Amulatot tudott kelteni az egyszerűbb vendéglátói üzemegységekben, miközben sex-and-drugs-and-rock-and-roll háromnyelvű humorát egy-az-egyben vette a művészeti fiatalság részére.*

Míg valaha latin közmondásokkal licitálták túl egymást tanult emberek (és sznobok) (*Quod licet jovi, no licet bovi; Non scholae, sed vitae discimus*), ma inkább angol kli-sékkal tarkítják a beszédüket: *The proof of the pudding is in the eating; A friend in need is a friend indeed.*

Miközben szaporodik a tisztán angol hirdetések száma, a magyar nyelvű álláshir-detésekbe is angol szavak türemkednek be:

Marketing menedzseri munkára keresek fiatal, agilis, mellékfoglalkozású mun-katársakat, számítógépes affinitással.

Elektronikai vállalatokkal rendelkező *holding* keres a vezető *controlling manager* mellé önálló asszisztenst.

Keresünk *controllert, financial revisort, financial analystot, logisticalt* – kérjük, ér-deklódjön a standunknál.

Topless (sic!) *go-go* lányokat, konzumhölgyeket keresünk *The Best Night Clubba.*

Sophia Hostess Service – egy új szakma új karriert ígér.

Magyar vállalatok százai működnek angol fedőnevekkel – bizonyára azért, mert tud-ják: a jó bornak is kell a cégér. Íme egy lista, melyet az „Expressz” hirdetőújság egyetlen számából válogattam össze. Először néhány korlátolt felelősségű társaság neve:

Top Secret, Old Boys építőipar, *Zsilka Jogging, Autoperformance, Royal Holding, Gate* kapuk, *Full Comfort* betörésvédelem, *Eurosweet, Impex-Tour Internacional, Accusealed, Innocent, Eurosweet, Professional* orvosi.

Azután néhány más formában működő cégnév:

Chippendale konyhastúdió, *Charlie & Tsa, Atlantic* órák (*since 1888*), *Fair Play* közvetítőiroda, *Star Trading Center, Mirror* mozgásstúdió, *Plajer* biztosító társa-ság, *Direct Import* nagykereskedés, *Benefit* szaküzletek, *Dunapack Miniker* do-boz áruház, *Baby Love* babakocsi stúdió, *For You* italnagykereskedés, *Benefit* szaküzletek, *Checkpoint Charlie* pizzák (*since 1992*), *Peter's* paplan, *Papas' hand, Evita Hostess Club, Ildikó team, Escort Service, Sixty-nine* lokál, *Kiss me non-stop sexpartner* közvetítés.

Az újsághirdetések amúgy is sok nyelvi leleménnyel szolgálnak:

Ausztrál *pie* (páj) Európában csak nálunk: Toldi *pie*, ausztrál-magyar kft.

Red Bull energy drink. Szárnyakat ad.

Dream-Machine – egy arc a tömegből (*Applause – Daihatsu*)

Utazzon Spanyolországba a *Tours* első spanyol-magyar *touroretátorával*

Ann design a *Dinoland*ban

Carat Consulting Club: partner a sikerhez

Trend irodabútor: *trend* a lelke mindennek

Foodapest

Klára szépségszalonn szolgáltatói: *slender you*, szolárium

Eladó Toyota: *injektoros, fullextrás, gyöngyházmetál, centrál tempomattal, air kondicionálóval, körbe spoiler, hifi*

Eladó SQD, *sequencer, C-64 Midi Interface, Midi processzor, after-touchos*

Eredeti angol *snooker*, amerikai *pool* és *jacuzzi*

Biciklis nadrágok *stretch* anyagból is

Legújabb engedélyezett *flipperek*, *szimulátorok* bérbeadva
Non-stop házhoz megyek

Az üzletekben is mind gyakoribbak az olyan árucikkek, amelyeknek használati utasítását, összetételét csak angolul, vagy angolul és még egy-két idegen nyelven közlik.

A televízióban a kép és hang kombinációja további lehetőségekkel szolgál. Igaz ugyan, hogy a „szappanoperák”-at még ma is szinkronizálják, egyre több tévéhirdetés próbál rábeszélni bennünket olyan magyar és külföldi termékek megvásárlására, amelyek angol vagy álangol nevet viselnek. A reklámok angol-amerikai sémákat kopíroznak: a képkockákon angolszász külsejű ifjak tobzódnak, fehér foguk még akkor is szinte vakít, amikor fognyűvő Snickers-csokoládét majszolnak. A szövegek roppant épületesek:

Lipton Yellow Label – Lipton No.1 mindenhol.

Mire a *milk*, mire a *lotion*?

Croky chips, csípj fel!

Come on baby, light my fire

Bolygónk kedvenc *light* íze.

Ugyanakkor a műholdas adások száma hovatovább korlátlan: az MTV, az Eurosport, a Super channel és a többi szórakoztató csatorna valósággal ontja magából az egyenprogramot. Egyre több magyar család testmozgása a távirányító kapcsolgatásában merül ki.

Az angol nyelv legfőbb médiuma persze a *pop, rock, rap, heavy metal* stb. – régi névén a tánczene. A magyar slágerek nagy előszeretettel szúrnak be angol szavakat a szövegbe, már csak a jobb eladhatóság kedvéért is.

Persze nem újkeletű dologról van szó. Az 1920-as évekből való például ez az amerikai dal, amelynek magyar átültetője, *Molnár Jenő* változtatás nélkül vett át néhány angol szót is:

Yes sir, ez a bébim

No sir, ez a Médim

Yes sir, ez a görlicém.

It'n frizurája

Rúzsos pofikája

Gúny ül szája szögletén.

A harmincas években kelt, népszerű magyar operett egyik dala hollywoodi légkört teremt angol szavak beépítésével:

My golden baby

My beautiful baby

My darling, my sweetheart

Szívem csak for you.

Te vagy my sunshine

My very fine lady

My beautiful baby

Légy tevelem jó.

Hihetetlen, de még az ötvenes években is születtek slágerek angol szavak felhasználásával!

I love you baby, I love you so
Jaj kicsi babám, te csókolnivaló.
Amikor nem vagy velem, a szívem csupa bú
Mert ó, ó, *I love you.*

Nem meglepő ezek után, hogy napjaink slágerei hemzsegnek az angol szavaktól, kifejezésektől, s mintegy összegzik az angol nyelv térhódításáról és a magyar nyelvre gyakorolt hatásáról szóló eddigi fejtegetésemet. Az egyik például így hangzik:

Just just you and me
Mindig együtt ketten you and me
Fogd meg a hand-emet
Neked adnám a my life-omat.

Egy másik pedig így:

To be or not to be
That is the question
I can get no satisfaction.

Ki az az *everybody*
És hova *come on*
Én maradok hús a csontjaimon.

Az angoltanítás erkölcsi dilemmái

Remélhetőleg sikerült reális képet adnom az angol nyelv magyarországi térhódításáról, arra is utalva, miként hat ez a folyamat a magyar nyelvre. Valljuk be: a féktelen kereslet dacára nem mindenkit tölt el örömmel az angol nyelv szilaj előretörése. A nacionalista érzületek ugyancsak erőre kaptak, s várhatóan hamarosan a nyelvőrök is ellentámadásba lendülnek.¹⁴ Mindazonáltal aligha valószínű, hogy képesek lesznek megállítani, valamilyen szabályos mederbe terelni vagy akár lassítani e tendenciák érvényesülését.

Az angol nyelv előrenyomulása ugyanis egy világméretű folyamatnak csupán nyelvészeti vagy pedagógiai vetülete. Voltaképpen nem az angol nyelv hódítja meg Magyarországot, hanem azok a gazdasági világhatalmak, akiknek vagy anyanyelve az angol, vagy akik már megbékéltek az angol uralkodó világnyelvvé válásának tényével, s alkalmazkodtak ennek következményeihez.

Ilyen értelemben a döntéshozó oktatáspolitikusok hatósugara és felelőssége korlátozott. Sajátos módon akkor cselekednek az ország érdekei szerint, ha nem próbálnak ár ellen úszni, hanem minden eszközzel támogatják a világméretű tendencia itthoni ér-

¹⁴ A hivatásos és amatőr nyelvőrök váltakozó sikerrel szegülnek szembe az idegen nyelvek elharapózásával. A huszadik század talán legsikeresebb kampányára – furcsa módon – a „Nemzeti Sport” című napilap hasábjain került sor. A harmincas években pályázatot írtak ki az angolból átvett, sporttal kapcsolatos szakszavak megmagyarítására. A 12 000 javaslatból a zsüri 150-et fogadott el (*Sauvageot*, 1971), s e szavak többsége csakugyan gyökeret vert a köznyelvben (les, kezezés, szöglet stb.) 1975-ben a Kereskedelmi Kamara hirdett versenyt a know-how, marketing, public relations stb. fordítására – a jelek szerint kevés sikerrel (*Fodor*, 1983).

vényesülését, akár olyan áron is, hogy *de jure* első idegen nyelvvé nyilvánítják az angolt. Utóvégre *de facto* már régóta az angol az első számú idegen nyelv Magyarországon. Ugyanakkor a nyelvvoktatási szakemberek dolga az, hogy biztosítsák e folyamat sikeres megvalósulását.

De valóban csupán ennyiben állna a mi felelősségünk?

Az elmúlt néhány évben együttérzően figyeltük az orosz tanár kollégáink megaláztatását. Miután negyven éven keresztül a diákok többsége által utált és szabotált orosz nyelvet tanították, 1989-től még súlyosabb megpróbáltatások elé néztek. Hirtelenjében választaniuk kellett két rossz lehetőség közül: (a) átképzik magukat angol- vagy némettanárokká; (b) búcsút mondanak a tanári pályának.

Minden részvét ellenére felötlik bennünk a kérdés: ugyan milyen megfontolásból választották az orosz tanári pályát annak idején? Az orosz nyelv iránt érzett mély szeretetből táplálkozva? Politikai meggyőződésből? Nem tapasztalták volna a orosz nyelvvel szembeni ellenérzéseket? A biztos megélhetés tudata motiválta őket? Netán volt valami más indítékuk? Mindent egybevetve, hibáztathatók-e az orosz tanárok sorsuk illetén alakulásáért? És ha igen, milyen mértékig?

Vajon mi vonzza a mai fiatalokat az angoltanári pályára? Mekkora a hasonlóság az ő és az egykori orosz tanárok motívumai között? Kíváncsi volnék, hány fiatal választja ezt a pályát elsősorban azért, hogy az angol nyelv közvetítésével a „demokratikus világrendszer” kulturális és erkölcsi rendjét terjessze. Mennyit nyomnak latba a pályaválasztásban anyagi megfontolások?

A *The Budapest Week* című angol nyelvű hetilap egyik számában Hughes (1992) az angol nyelv oktatásának felemás helyzetén tündöklik. Magyarországra utalva, felteszi a kérdést: „Vajon nem vagyunk-e bűnrészesek abban a folyamatban, ahogy egy hajdani *szuper kultúra szuperkultúrává* süllyed?” Válasza határozott igen.

Egy amerikai hozzászóló Hughes eszmefuttatását liberális maszlagnak nevezi (Cheng, 1992). Megállapítja, hogy az angol – régmúlt korok világnyelveihez hasonlóan – nemhogy elpusztítaná, hanem inkább gazdagítja a helyi nyelveket és kultúrákat. Ezért amerikai nyelv tanár-kollégáinak azt tanácsolja, hogy az önostorzás helyett adjanak hálát istennek a jósorsukért.

Az angol nyelv oktatása hihetetlen mértékben fellendült Magyarországon. Pályaválasztásunkkal kapcsolatban jogos-e bármiféle erkölcsi dilemma felvetése? Mit értsünk tisztességes magatartáson? Örülünk-e mi angoltanárok tiszta szívvel a szerencsénknek, vagy inkább érezzük miatta büntudatot?

Irodalom

Állami Nyelvvizsga Bizottság (1993): Statisztikai adatok. Kézirat.

Bárdos Jenő (1984): Nyelvek és elvek. *Pedagógiai Szemle*, 34. 471–476.

Bárdos Jenő (1986): State language examinations in Hungary: A survey on levels, requirements and methods.

In: E. Tettamanti (szerk.): *OPI Bulletin*. Országos Pedagógiai Intézet. 50–90.

- Bodóczy Caroline és A. Malderez (1993, előkészületben): A teaching practice model – implications for teacher education. *Magyar Pedagógia*.
- Bryson, B. (1990): *Mother tongue: The English Language*. Penguin Books
- Cheng, D. (1992): Are teachers accomplices in imperialism? *The Budapest Post*, December 3–9
- Clément, R. és Dörnyei Zoltán (1993, feldolgozás alatt)
- Dörnyei Zoltán (1987): Mérhető-e az idegen nyelvi tudás? *Pedagógiai Szemle*, **37**, 307–318
- Dörnyei Zoltán (1992): English teaching in Hungary: How far behind? *Studies in Educational Evaluation*. **18**, 47–56.
- Dörnyei Zoltán és Medgyes Péter (1987): Nyelvoktatás – kisvállalkozásban. *Kritika*, **12**, 31–35.
- Dörnyei Zoltán és N. Tóth Zsuzsa (1987): Megmértett – a magyar állami nyelvvizsga-rendszer áttekintése. *Pedagógiai Szemle*, **37**, 1119–1132.
- Duff, P.A. (1991): The efficacy of dual-language education in Hungary: An investigation of three Hungarian-English programs. Language Resource Program, UCLA, Los Angeles. Kézirat.
- Fodor, I. (1983): Hungarian: Evolution – stagnation – reform – further development. In: Fodor, I. and Hagege, C. (szerk.): *Language reform: history and future*. Buske, Hamburg 3. 455–481.
- Fülöp Károly (1984): Idegen nyelvek a mai iskolában. *Pedagógiai Szemle*, **34**, 249–255, 291–298.
- Griffiths, J. (1993, szerk.): *Az Angol Tanárképző Központ tanterve. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest*. Kézirat.
- Hughes, F. (1992). Cultural imperialism? Nonsense. *The Budapest Post*, October 29–November 4.
- Kádárné Fülöp Judit (1979): Az angol nyelv tanításának eredményei. In: Kiss Árpád, Nagy Sándor és Szarka József (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből: 1975–76*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 276–341.
- Kontra Miklós (1981): On teaching English in Hungary in the 1970s. *English Language Teaching Journal*, **35**, 186–191.
- Köllő Márta (1978): *Az orosz nyelv oktatásának néhány kérdése: Fordítás, fogalmazás, szövegértés*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (1981): *Az 1980. évi népszámlálás, 21. kötet, demográfiai adatok*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (1992): *Az 1990. évi népszámlálás, 3. kötet, összefoglaló adatok*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Medgyes Péter (1984): Angoltanításunk fő gondjai. *Pedagógiai Szemle*, **34**, 566–571.
- Medgyes Péter (1993): The national L2 curriculum in Hungary. *Annual Review of Applied Linguistics*, Cambridge University Press, **13**, 24–36.
- Medgyes Péter (1993): Donor and recipient priorities: The Hungarian Example. In: Allwright, D. és Walters, A. (szerk.): *LAP 2000*. University of Lancaster (megjelenés alatt).
- Medgyes Péter és Kaplan, R.B. (1992): Discourse in a foreign language: The example of Hungarian scholars. *International Journal of the Sociology of Language*, **98**, 67–100.
- Művelődési (és Közoktatási) Minisztérium (1989, 1990, 1991, 1992, 1993): *Statisztikai tájékoztató, Alapfokú oktatás, középfokú oktatás, felsőoktatás*. Művelődési (és Közoktatási) Minisztérium, Budapest.
- Petzold, R. (1993, feldolgozás alatt).
- Sauvageot, A. (1971): *L'édification de la langue hongroise*. Éditions Klincksieck, Paris.
- Szebenyi Péter (1991): Az iskolák véleménye a Nemzeti alaptantervről. *Új Pedagógiai Szemle*, **41**, 10. sz. 3–13.

Szentiványi Ágnes (1990): *Nyelvvizsga, vizsgázó, vizsgáztató, vizsga*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Terestyéni Tamás (1980): *Idegennyelv-tudás a magyar lakosság körében*. Tömegkommunikációs Központ, Budapest.

Vámos Ágnes (1992): Mégis, kinek az érdeke? A tanórai kétnyelvűség vizsgálati szempontjai. *Iskolakultúra*, 2. 11/12. sz. 44–49.

ABSTRACT

PÉTER MEDGYES: ENGLISH – THE ERSATZ LANGUAGE OF COMMUNICATION

A state-of-the-art survey of the teaching and spread of english in Hungary

This paper aims to demonstrate (a) various aspects of the teaching and learning of English, (b) the spread of English in present-day Hungary. After giving a brief historical overview of foreign-language education and language use, the author mentions some of the changes that have taken place since the collapse of communism in 1989. In the light of statistical data, he shows the proportion of English, relative to that of Russian, German and French, in various types of school. Although Hungarians have long recognized the importance of English, the scope for learning it remains limited, mainly because of the acute shortage of English teachers. In spite of the fact that English-language instruction receives a great deal of national and foreign aid, the number of English speakers in Hungary is still very low. Nevertheless, the English language is ubiquitous these days. It is visible on graffiti, posters, street signs and job advertisements; it permeates the language of science, technology, business, pop culture and the mass media. Hunglish, the hybrid of Hungarian and English, is a constant source of amusement and irritation. The author ends the paper by posing a dilemma: Is the spread of English a curse or a boon? To what extent are English teachers to blame or to thank for advancing the English language?

An English version of the manuscript can be obtained from the author.

MAGYAR PEDAGÓGIA 92. Number 4. 263–283 (1992)

Levelezési cím / Address for correspondence: Medgyes Péter, Angol Tanárképző Központ/Centre for English Teacher Training, Ajtósi Dürer sor 19. H–1146 Budapest. Fax: (361) 2522–897.